

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ, РЕЛЕВАНТНІ ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННЮ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE PERSON ARE RELEVANT TO THE PROFESSIONAL FORMATION OF THE FUTURE TEACHER

У статті висвітлюється актуальна проблема виявлення детермінант розвитку творчої особистості, що впливають на професійне становлення майбутнього вчителя. Розглянуті визначення основних понять, значимих для дослідження. Важливу роль в проблемі відіграє організація професійної педагогічної освіти, що дає можливість особистості розвивати свої якості, формувати особливу систему відносин до навколишньої дійсності і самої себе, розширювати можливості саморозвитку для успішної професійної діяльності в майбутньому. Формування творчого потенціалу обумовлене спеціальною освітньою діяльністю. На основі аналізу наукової літератури і проведеного дослідження виявлені чинники, що впливають на професійне становлення майбутнього педагога. Автор дослідження виділяє детермінанти розвитку творчої особистості майбутнього педагога: творчий потенціал, якості творчої особистості, інтеграційні характеристики особистості, творче самовираження, світоглядну культуру особистості. Зазначається, що творчість є видом діяльності, що актуалізує потенційні властивості і ресурси особистості, так як саме в творчості знаходять найбільш повне вираження сутнісні особливості особистості. Творчість, таким чином, стає базою, на фундаменті якої вибудовується вся життєва стратегія особистості. Зазначається, що професійна підготовка педагогів припускає безперервну творчу діяльність з акцентом на педагогічні, психологічні, мистецькі, технологічні знання, що веде до виникнення інтегративних процесів у професійній підготовці. Зроблено висновки, що готовність особистості до професійної діяльності залежить від формування творчого педагогічного потенціалу у вищій школі, а розвиток творчого потенціалу студентів педагогічного вишу є безперервним процесом, що спрямований на актуалізацію задатків, здібностей, механізмів саморозвитку, формування творчої мотивації, пізнавальної діяльності. Подальша професійна діяль-

ність є важливою сферою реалізації творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчі здібності, творчий потенціал, творча діяльність, творче самовираження, педагогічна діяльність.

The article covers the actual problem of identifying the determinants of the development of the creative personality, which influence the professional formation of the future teacher. The definition of the basic concepts significant for research is considered. On the basis of analysis of scientific literature and conducted research, factors that influence the professional formation of the future teacher are revealed. The author of the study highlights the determinants of the development of the creative personality of the future teacher: creative potential, the quality of the creative personality, integration characteristics of the individual, creative expression, philosophical culture of the individual. It is concluded that the person's readiness for professional activity depends on the formation of creative pedagogical potential in higher education.

It is noted that the readiness of a specialist for professional work should take place in the form of a creative approach in school and the disclosure of creative potential. Creativity of the personality of the teacher of the school is so important that it is necessary to form it in the creative environment of the higher educational institution.

The principle of creative self-development of the individual is today becoming a main priority and backbone, opening up new pedagogical strategies. Nowadays, the activity of a professional teacher is a continuous process of creativity, self-education, and self development. Only by constantly developing can a creative person meet the requirements of the times and profession. It is very important for the teacher to be aware of oneself as a creative person. Without this, high self-esteem, which is the core of the personality, is impossible; it is impossible to maintain an active professional position, inner balance, and creative potential.

Key words: creation, creative personality, creative capabilities, creative potential, creative activity, creative self-expression, pedagogical activity.

УДК 378.015.31:37.011.3-051

Зубарева О.Г.,
канд. філос. наук,
доцент кафедри музики і хореографії
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасний процес реформації освіти супроводжується збільшенням вимог до професіоналізму педагога, у тому числі до одного з його ключових компонентів – професійних здібностей. Пріоритетом професійного становлення майбутнього вчителя початкової школи є проблема формування його творчої особистості, здатної творчо працювати в умовах сучасної школи, зберігаючи та розвиваючи індивідуальні особливості як свої, так і учнів.

Особистість формується, розвивається, затверджується в соціумі завдяки різнобічності і взаємодії творчо активного пізнання світу, головна потреба особистості – потреба в творчості. Тож на

сучасному етапі розвитку суспільства феномен творчості розповсюдився на всі сфери людського життя. Наразі неможливий розвиток соціуму без залучання творчих здібностей людини, без використання інновацій. Створення нового як результат творчої діяльності став невід'ємним чинником соціуму і необхідною ланкою його подальшого розвитку тому і сучасна школа потребує вчителя якісно нового типу з високим рівнем соціальної компетентності, адаптації та мобільності, тому проблема професійного становлення педагогів, забезпечення їх професійної успішності є однією з ключових для розвитку освіти і виховання. Професійна успішність у свою чергу створює реальні

передумови для самореалізації та розвитку творчих здібностей людини. Вона впливає на особистість в цілому, допомагає усвідомити себе і значущість своєї діяльності, а також стимулює формування інтеграційних соціокультурних, інтелектуальних, моральних якостей, ступінь розвиненості яких входить в професійну культуру всіх педагога. Так становлення майбутнього педагога початкової школи як професіонала визначає розвиток його творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча особистість, її мислення, становлення, діяльність привертає увагу філософів і соціологів, педагогів і психологів, мистецтвознавців і представників багатьох інших галузей науки. Філософів, наприклад, цікавить особистість у складі класів і суспільства в цілому, психологів – у плані вивчення закономірностей прояву і формування різних сторін її внутрішнього, духовного світу. У педагогіці якісною характеристикою успішної педагогічної діяльності вважають творчість педагога, що є детермінантою професіоналізму як оволодіння фахом. У педагогічній літературі критеріями високого рівня педагогічної діяльності є науковість, гуманність, доцільність, оптимальність, результативність, демократичність, творчість. У той же час цей розподіл аспектів вивчення творчої особистості між різними науками не виключає їх тісного, можна сказати органічного, взаємозв'язку, оскільки особистість є складним, але цілісним утворенням, що є носієм творчого начала.

Проблемам феномену творчості та його природі, формуванню та прояву творчих здібностей, творчої особистості їх діагностиці присвячено багато досліджень у психологічній науці. Над цією проблемою працювали Л. Виготський, П. Кравчук, З. Курлянд, В. Моляко, Я. Пономарьов, М. Резник, Б. Теплов та ін. Проблему творчості розглядали й зарубіжні дослідники: Дж. Гілфорд, Е. Маслоу, К. Роджерс, Р. Стернберг, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг.

Цілісну концепцію творчості як психічного процесу розробив Я. Пономарьов. Він виділив перцептивні та інтелектуальні особливості особистості з творчим потенціалом. До перцептивних особливостей особистості, що мають величезний творчий потенціал, належать надзвичайна напруженість уваги, величезна вразливість, сприйнятливність. До інтелектуальних – інтуїція, фантазія, уява, дар передбачення, багатогранність знань.

З. Курлянд розглядає педагогічну майстерність як творчість та високу культуру різноманітних видів діяльності вчителя, який володіє вмінням здійснювати її творчо та ефективно: організаційної, управлінської, виховної, навчальної, трудової тощо.

П. Кравчук висвітлює необхідність формування творчого потенціалу як основи особистості майбутнього фахівця в системі освіти.

В. Моляко виокремлює види творчості: наукова, художня (літературна, образотворча та музична творчість), ігрова, навчальна, військова, управлінська, ситуаційна («життєва»), комунікативна творчість.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Усі зазначені види творчості асимілює творча особистість тому, що комбінує їх в активній творчій діяльності. Творчість – є неодмінною умовою педагогічного процесу, об'єктивною професійною необхідністю діяльності педагога. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення факторів розвитку творчої особистості при підготовці вчителя, що сприятимуть його творчій педагогічній діяльності та професійному становленню.

Метою дослідження є обґрунтування розуміння понять «творчість», «творча особистість», їх значущості як концепції педагогічної свідомості в умовах реформації освіти. Завданням є виявити детермінанти розвитку творчих властивостей особистості майбутнього педагога, з'ясувати шляхи набуття досвіду творчої діяльності та характер детермінації здібностей майбутнього учителя, визначити роль індивідуальних властивостей і компонентів творчих здібностей майбутнього вчителя, що релевантні успішності професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У філософській літературі є різні трактування феномену творчості, висловлюються різні думки про природу, об'єктивну основу, структуру творчого процесу, про формування творчих здібностей людини. Творчість розглядається як «активність», «діяльність», «процес», «вид діяльності», «тип діяльності», «форма» тощо. Різні її сторони відбиваються в поняттях: творче начало, творчий потенціал, творчі здібності, творча свідомість, творча діяльність, творча особистість [3, с. 8]. Творчість, з філософської позиції, є насамперед працею, завзятою, копіткою і в той же час натхненною, потребуючою оптимального зосередження усіх фізичних і духовних сил людини. Творчість – діяльність людини, яка творить нові об'єкти, схеми поведінки і спілкування, нові образи і знання. Поняття творчості застосовується по відношенню до людської діяльності. Справжня творчість завжди дає суспільно корисний і значимий результат, саме тому творчість є соціально обумовленою діяльністю людини. Творчість розглядається не як процес, а як характеристика особистості, стиль життя, спосіб стосунків зі світом.

Поняття «творча особистість» у філософській, педагогічній і психологічній літературі використовується давно. Творча особистість цілісна, її фізичні, розумові, трудові, моральні і естетичні якості взаємозв'язані. Вона характеризується рисами, загальними для усіх людей, у той же час у неї завжди є щось особливе, що її відрізняє від інших. Індивідуальна своєрідність особистості неповторювана.

Творча особистість – це, передусім, особистість, яка володіє творчою спрямованістю, творчими здібностями і утворює шляхом застосування оригінальних способів діяльності нові матеріальні і духовні цінності. Творча особистість – це такий тип особистості, для якої характерна стійка мотиваційно-творча активність, яка проявляється в єдності з високим рівнем творчих здібностей [6, с. 44].

Серед характерних особливостей творчої особистості виділяються: відхилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, висока самоорганізація, працездатність. Особливість мотивації лежить у тому, що творча особистість знаходить задоволення не стільки від досягнення мети творчості, скільки в самому процесі. Творчий процес людини – це послідовність творчих актів. Творчий акт можна вважати умовною одиницею творчого процесу, зручною для аналізу та вивчення механізмів творчості [7, с. 8].

Реформа освіти на сьогодні вимагає, щоб кожен педагог зміг опанувати процес творчості, стати творчою особистістю, щоб творчість як діяльність і стан стала його потребою. Це забезпечує рух до професійного росту, досягнення професійних успіхів і подолання можливих професійних криз, сприяє і особистісному і професійному самоствердженню педагога. Професійне становлення особистості педагога здатної творити – процес тривалий, складний і суперечливий. Тож ключовим питанням при підготовці педагога у виші є питання про носій творчого начала, про особистість, яка вчиться творити. Тому надзвичайно важливо у процесі професійної підготовки педагога розвивати особистісні якості та уміння здійснювати і розгортати власний процес творчості.

Педагогу мають бути властиві характерні для творчої особистості якості, виділені А. Маслоу і К. Роджерсом: прагнення до самореалізації, поглиненість справою як покликанням, автентичність прагнення бути справжнім, самим собою, критичність до своєї діяльності, відкритість до нового досвіду, гнучкість, динамічність, готовність постійно бути в русі, в зміні, в становленні. Професійне становлення педагога може здійснюватися шляхом розвитку творчого потенціалу в професійній діяльності. Формування творчого потенціалу обумовлене спеціальною освітньою діяльністю. У систему педагогічних здібностей і умінь дослідниками включені: дидактичні здібності (в основі лежить установка на облік психології дітей); академічні здібності – здатності до відповідної галузі науки (абсолютно вільно володіє матеріалом, веде дослідницьку роботу); перцептивні здібності – здатність проникати у внутрішній світ дитини; мовні здібності – здатність ясно і чітко висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови, міміки, пантоміміки; організаторські здіб-

ності, комунікативні здібності, педагогічна уява, здатність до розподілу уваги і творча активність.

Так, наприклад, мистецькі дисципліни такі як музика, хореографія, художня творчість – є сприятливими умовами для розвитку творчого потенціалу. У нашій практиці велике місце відведене інтегрованій освітній діяльності в якій розвиток творчих здібностей реалізується засобами різних видів мистецтва. За умов глобальних процесів, бурхливого інформаційно-технологічного розвитку, пошуку прогностичних підходів до здійснення суспільного поступу будь-яка людина, будь-який фахівець, позбавлений радості пізнання мистецтва, не може ефективно самореалізуватися й досягти істинного людського щастя [3, с. 12]. Мистецтво формує і розвиває людину, різнобічно впливає на її духовний світ в цілому. Воно розвиває око і пальці, поглиблює і направляє емоції, збуджує фантазію, примушує працювати думку, розширює кругозір, формує моральні принципи і творчі здібності. Ми вважаємо, що організація виховної діяльності дозволяє виявити особливості розвитку творчого потенціалу студентів вузу. Розвиток творчої особистості майбутнього педагога буде ефективним за умови створення інноваційного творчого середовища в процесі освітньо-виховного процесу.

У рамках особистісно-розвиваючого підходу професійний розвиток майбутнього вчителя розуміється як ріст, становлення, інтеграція і реалізація в педагогічній праці професійно значимих особистісних якостей і здібностей, професійних знань і умінь учителя. Інтегральними характеристиками особистості майбутнього педагога є педагогічна спрямованість, педагогічна компетентність, педагогічна гнучкість, що детермінують ефективність професійного розвитку творчої особистості педагога. Творчій особистості властиві неабияка енергія, завзятість, наполегливість, незалежність, сміливість, упевненість, терпимість, адаптивна гнучкість, сприйнятливості, оригінальність [6, с. 44].

Творчі здібності – це індивідуальні особливості і якості людини, які визначають успішність виконання ним творчої діяльності різного роду. У біології існує гіпотеза професора антропології Ричарда Клайна (Каліфорнія) про те, що творчі здібності людини є наслідком раптової різкої мутації, тобто творчі здібності розглядаються не як наслідки соціальних процесів, а як наслідки тільки біологічних процесів. Навіть відкрито ген, що відповідає за творчість людини. Твердження Р. Клайна: «Творчі здібності людини – це генетичні мутації» [8].

Творчі здібності не існують як специфічні утворення, а є початковими якостями індивідуальності. Частіше їх пов'язують із спеціальними здібностями до творчих видів професійної діяльності, з особистісними утвореннями, специфікою когнітивної

сфери. Головною ознакою творчих здібностей є потреба в інтелектуальній праці, високий рівень вимогливості. П. Кравчук детально розглядає суть потенційних можливостей до творчості кожної людини, умови для їх реалізації і розвитку, аналізується творчий потенціал як самоорганізуюча якість особистості і його взаємозв'язок з силами людства. Потенційні творчі можливості проявляються в діяльності за наявності певних причин і умов. Але результати творчості залежать не лише від умов і зовнішнього замовлення, але і від міри розвитку творчого потенціалу [1, с. 8–20]. Ми розглядаємо творчий потенціал студентів як систему особистісних здібностей, що постійно розвивається та орієнтується на успішну педагогічну діяльність та спонукатиме до творчої самореалізації та самовдосконалення.

Центральне місце у висвітленні формування творчої особистості педагога належить світоглядній культурі особистості, її життєвій позиції і професійній орієнтації. Творчий потенціал є початковою передумовою для саморозвитку особистості, він сприяє виведенню особистості на новий рівень життєдіяльності. Розвитку професійного творчого потенціалу є особливість його самореалізації за такими напрямками як самосвідомість, рефлексія, самовизначення, самоорганізація. Творче самовираження педагога відображає потреби в самореалізації, організацію глибинного спілкування в процесі навчання, що сприяє доповненню і збагаченню різних позицій; оволодіння нормами соціального середовища і зміна її при створенні нового як у зовнішньому, так і у внутрішньому світі самого суб'єкта. Творче самовираження характеризує здатність педагога до виходу за рамки простого виконання, до недопущення перетворення діяльності в функціональну поведінку. Функціонування особистості у сфері своєї професійної діяльності пов'язане з активізацією зовнішніх механізмів, тобто з дією, розвитком професійної культури, з актуалізацією внутрішніх механізмів та з усвідомленням значення культурного рівня професійної діяльності.

Учитель діє в комунікативній царині, виконує складні управлінські функції, приймає рішення в різних складних життєвих ситуаціях. І, безумовно, він має бути хоча б мінімально здатним до ігрової, наукової й технічної творчості, щоб зацікавити учнів, «підштовхнути» їх до творчості або хоча б виявити в них творчі здібності, розпізнати «творчий почерк». Це непросте завдання, для виконання якого потрібні особливі вміння, знання та досвід [7, с. 35].

Висновки. У ході професійного становлення педагога детермінантами розвитку творчої особистості майбутнього вчителя ми виділили творчий потенціал, якості творчої особистості, інтеграційні характеристики особистості, творче самовираження, світоглядну культуру особистості. Зазначені детермінанти впливають на розвиток педагогічної компетентності, рівня розвитку педагогічних здібностей, на задоволеність педагогічною професією, успішність педагогічної діяльності.

Отже, творча особистість педагога, виступаючи системотворчим чинником особистісно-професійного розвитку вчителя є важливою умовою професійного становлення і вдосконалення його педагогічної майстерності, фундаментом подальшого його професійного росту, побудови комплексної стратегії для досягнення високого рівня професійної діяльності. Творча діяльність створює умови для саморозвитку особистості майбутнього педагога, дозволяє реалізувати його творчий потенціал, допомагає самовизначатися і самореалізуватися, що формує професійні компетенції випускників вишу та забезпечує їх готовність до творчої професійної діяльності та саморозвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кравчук П.Ф. Творческий потенциал в системе высшего образования *Личность. Культура. Общество*. 2013. Т. 15, № 3/4 (79/80). С. 190–199.
2. Леонтьев Д.А. Творческий потенциал личности: траектории развития. *Образовательная политика*. 2010. № 7–8 (45–46). С. 43–48.
3. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія / за ред Н.Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. 224 с.
4. Педагогіка : навч. посібник / упор. І.М. Богданова, З.Н. Курлянд, ін. – Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2001. 356 с.
5. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія / керівн. авт. кол. Н.В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 432 с.
6. Резник М.А. Культура творческого саморазвития личности. Днепр.: ГНОЦ «Творчество», 2002. 104 с.
7. Туриніна О.Л. Психологія творчості: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 160 с.
8. Лаборатория пространств. Творческие способности человека – это генетические мутации. URL: galactic.org.ua/Prostranstv/gen-1.htm (дата звернення 30.05.2019).